

**AZƏRBAYCANIN MÜSTƏQİLLİYİ İLLƏRİNDƏ RESPUBLİKA
ELMİ-TEXNİKİ KİTABXANASINDA MÜTƏXƏSSİSLƏRƏ
KİTABXANA-İNFORMASIYA
XİDMƏTİNİN TƏŞKİLİ**

Dos. MEHMANƏLİ MƏMMƏDOV

Məqalədə son illərdə Respublika Elmi-Texniki Kitabxanasında mütəxəssislərə, o cümlədən mühəndis-texniki işçilərə göstərilən kitabxana-informasiya xidməti araşdırılmış, onların sorğuları təhlil edilmiş, yox cavablarının səbəbləri öyrənilmiş və ayrıca oxucu qrupu kimi onlara göstərilən kitabxana-informasiya xidmətinin yüksəldilməsi üçün bir sıra tövsiyələr verilmişdir.

Açar sözlər: Respublika Elmi-Texniki kitabxanası. Elmi-texniki kitabxanalar və müasir informasiya cəmiyyəti, Mütəxəssis günü, informasiya günü.

Müstəqil dövlət quruculuğu təhsilin, elmin və iqtisadiyyatın bütün sahələrində əsaslı keyfiyyət çevrilişi yaratmağı tələb edir. Xalqımızın bu günkü ümdə vəzifəsi demokratik və hüquqi dövlətin bərqərar olması üçün ilk növbədə iqtisadiyyatın inkişafında əlverişsiz meyilləri qətiyyətlə aradan qaldırmaq, ona azadlıq və müstəqillik impulsu vermək, əhalinin yaradıcılıq qabiliyyətini artırmaqdan ibarətdir. Bu baxımdan bütün fəaliyyət sahələrində indi daha çox dərəcədə şəxsiyyətin, iqtisadiyyatda çalışanların yüksək siyasi və peşəkar səviyyəyə malik olması, işə yaradıcı münasibəti ön plana keçir. Bu keyfiyyətlər öz-özünə yaranmır, ilk növbədə elmi-texniki nailiyyətləri və qabaqcıl təcrübəni öyrənməklə, onlardan səmərəli istifadə etməklə əldə edilə bilər. Bu baxımdan mədəni-maarif və elmi informasiya idarələri olan texniki kitabxanaların böyük rolu vardır. Texniki kitabxanalar elmi və iqtisadi fəaliyyətin bütün istiqamətlərində dünyəvi nailiyyətləri müxtəlif sənədlər əsasında təbliğ edir, tələbatçıların peşəkar səviyyəsinin yüksəldilməsinə öz spesifik iş xüsusiyyətləri əsasında informasiya təsiri göstərirlər. Bu kitabxanalar şəbəkəsi respublikamızın kitabxana sisteminin ən mühüm sahəsinə çevrilmişdir. Onlar texniki tərəqqidə fəal iştirak edir və iqtisadiyyatın bütün sahələri üçün köməkçi məlumat bazası xidməti işini görürlər. Texniki kitabxanalar iqtisadiyyata kömək üçün müxtəlif vətən və xarici ölkə sənəd informasiyasından istifadə edirlər. Burada təkcə kitablarla deyil, yeni texniki nailiyyətləri daha səmərəli surətdə işıqlandıran jurnallarla, texniki ədəbiyyatın xüsusi növləri ilə (patent, standartlar və s.), istehsalat texniki sənədlərlə (təlimatlar, nümunəvi layihələr, çertifojlar və s.) iş aparılır. Çünki texniki

kitabxanaların sənəd informasiya bazası kimi fəaliyyəti və elmi texniki tərəqqiyə əməli təsiri müxtəlif informasiyaların toplanması, işlənməsi, istiqamətli və operativ verilməsi əsasında təmin edilir.

RETK respublikamızın mədəni inkişafında, elmi-texniki fikrin təbliğində, texnika sahəsində çalışan tələbatçıların sənəd informasiya tələbatının ödənilməsində uzun müddətli fəaliyyət göstərir. Müstəqillik dövründə öz fəaliyyətini demokratik prinsiplər əsasında davam etdirən RETK-sı böyük tarixi yol keçmiş, kitabxana tariximizi öz qiymətli təcrübəsi ilə zənginləşdirmişdir. Bu baxımdan problemin aktuallığını nəzərə alaraq mütəxəssislərə informasiya xidmətinin təşkili məsələləri tədqiqata cəlb edilmişdir.

Müstəqilliyə keçdiyimiz hazırkı şəraitdə texniki kitabxanaların əməli rolunun daha da artırılması və kitabxana işinin səmərəlilik göstəricilərinin yüksəldilməsi bilavasitə oxuculara xidmətin təşkili ilə müəyyən edilir. RETK-da oxuculara kitabxana-informasiya xidmətinin müxtəlif forma və metodları fəal surətdə tətbiq edilir. Bunlarda informasiya və mütəxəssis günlərinin, ədəbiyyata açıq baxışın, informasiyanın seçilib yayılması sistemlərinin, rəhbər işçilərə fərqli xidmətin təşkili xüsusilə geniş şəkil almışdır. Bu vəzifələri həll etmək üçün RETK fondlarına elmi-texniki və istehsalat-texniki ədəbiyyatı komplektləşdirməklə kifayətlənmək olmaz. Həmin ədəbiyyatın təbliğinin yeni kitabxana-bibliografiya və informasiya metodlarını cəsarətlə tətbiq etmək və beləliklə də texniki kitabxanaların müstəqil dövlətçilikdə rolunu daha da yüksəltmək üçün dönüş yaratmaq lazımdır.

Əlbəttə, dünya informasiya fəaliyyətində işlənmiş onlarla, yüzlərlə xidmət metodlarının və vasitələrinin hamısını birdən-birə, mexaniki surətdə texniki kitabxanalarda tətbiq etmək olmaz. Bu işdə nisbətən sadə informasiya xidməti metodlarından başlamaq və getdikcə daha mürəkkəb xidmət metodlarını tətbiq etmək lazımdır. Burada texniki kitabxananın konkret vəzifələri, maddi-texniki bazasının səviyyəsi, maliyyə imkanları və kadr təminatı nəzərə alınmalıdır. Bir cəhəti həmişə nəzərə almaq lazımdır ki, texniki kitabxana informasiya xidməti epizodik xarakter daşıyamalı, müntəzəm və kompleks xidmət forması olmalıdır. Çünki informasiya tələbatı öz məqsədi və mahiyyəti etibarilə fasiləsiz, daim yeniləşən və məzmunca zənginləşən obyektiv prosesdir. Xüsusi mülkiyyətə keçid bu obyektiv tələbatı daha da gücləndirməlidir.

Sosial və iqtisadi inkişaf istiqamətləri mövcud informasiya tələbatının məzmununda həmişə özünü göstərir. Bu inkaredilməz faktır. Məlumdur ki, informasiya xidməti informasiya sorğuları əsasında fərdi və kollektiv tələbatçılara informasiyanın müxtəlif rejimlərdə xidmət üsulları və formaları ilə verilməsinin metodları və texnologiyasıdır. Əgər müəyyən informasiya sorğuları bir dəfə verilsə və bir dəfə də ödənilsə, yəni fasiləli, kəsilmə

xarakter daşıyarsa o zaman belə proseslər ümumi halda "informasiya xidməti" anlayışı ilə, əgər bir dəfə verilən informasiya sorğuları xeyli müddət üçün daimi xarakter daşıyarsa və yeni informasiyalarla fasiləsiz surətdə ödənilərsə ümumi formada "informasiya təminatı" anlayışı ilə ifadə edilir. İnformasiya təminatı bir sıra hallarda sorğular olmadan da kollektiv mütəxəssislərin (müəssisə və idarələrin) konkret profilinə uyğun olaraq aparılır. Məsələn, siqnal informasiyanın verilməsi, informasiya nəşrlərinin (informasiya vərəqləri, texniki vərəqlər, tematik seçmələr, icmal-analitik informasiyalar və s) hazırlanması və istiqamətli şəkildə yayılması informasiya təminatı rejimləridir. Başqa sözlə desək, informasiya xidməti ancaq konkret sorğular əsasında, informasiya təminatı isə bir sıra hallarda konkret sorğular verilmədən müəyyən tematik elmi və istehsalat profili üzrə aparılan informasiya verilişidir. İnformasiya xidməti metodlarına sərgi-seminar, informasiya, elmi-texniki təbliğat, maqnit lentlərində məlumat bazalarının işlənməsi və verilməsi və s. daxildir. İSY, siqnal informasiya verilişi, informasiya nəşrlərinin yayılması və s. informasiya təminatı metodlarıdır. Həm informasiya xidmətinə, həm də informasiya təminatını icra etməyə imkan verən sistemlər vardır ki, onlar da inteqral avtomatlaşdırılmış elmi-texniki informasiya sistemləri adlanır. Belə sistemlərdə informasiya təminatı müntəzəm xarakter daşıyır, lakin konkret informasiya sorğuları əsasında təchiz edilir və təkmilləşdirilir. İnformasiya təminatının təşkili əksər hallarda müəyyən informasiya axtarışı və verilişi sisteminin işlənməsi və tətbiqi əsasında həll edilir, çünki fasiləsiz xarakter daşıyır. İnformasiya xidməti "sorğu cavab" və "retro" rejimlərində, informasiya təminatı isə dioloq, cari informasiya verilməsi və "əks", "əlaqə" rejimlərində aparıla bilər. Lakin göstərilən rejimlər nisbi xarakter daşıyır və bir sıra hallarda həm informasiya xidməti, həm də informasiya təminatı metodlarının tətbiqində istifadə edilə bilər.

Hazırda respublikaların elmi-texniki informasiya orqanları, informasiya xidməti metodlarından avtomatlaşdırılmış informasiya təminatı metodlarına keçirlər. Bu məqsədlə respublika, respublikalararası və beynəlxalq avtomatlaşdırılmış informasiya mərkəzləri şəbəkəsi yaradılmış və sənəd informasiya strukturlu və funksiyalı bir sıra inteqral avtomatlaşdırılmış informasiya sistemləri işlənilib tətbiq edilmişdir. Həmin sistemlərdə informasiya xidməti və təminatı metodları kompleks və əlaqəli formada birləşdirilmişdir. RETK-da əsasən sadə informasiya xidməti metodları (məs: yeni daxil olmuş ədəbiyyatın informasiya bülletenləri tematik sərgilər, informasiya günləri və s.) tətbiq edilir və hazırda qismən bibliografik informasiya təminatı metodlarına (məs: informasiyanın seçilmiş yayılması (İSY), rəhbər işçilərə fərqli xidmət, tematik informasiya bülletenlərinin hazırlanması) keçirilir. Bu cəhət informasiya işinin təşkilində ilkin ümumi

xüsusiyyətdir. Lakin təbii ki, informasiya təminatı metodlarının kompleks tətbiqi daha səmərəli perspektiv istiqamətdir və bu cəhətdən TK-ın fəaliyyətini daha da intensivləşdirmək məqsəduyğundur. İnformasiya təminatı məqsədilə ilk növbədə TK-ı lazımi texniki vasitələrlə təchiz etmək və kadr tərkibini təkmilləşdirmək lazımdır. Çünki informasiya təminatı fasiləsiz prosesidir. Əl əməyi əsasında onun icra edilməsi çətindir və iqtisadi cəhətdən məqsəduyğun deyildir.

İkinci ümumi xüsusiyyət odur ki, TK-da informasiya xidməti və qismən informasiya təminatı məqsədilə sənədlərin işlənməsi və verilməsi yeni tipli proseslər olmasına baxmayaraq paralel şəkildə aparılır, müstəqil (avtonom) xarakter daşıyır və qarışıqlı əmək bölgüsünə əsaslanmır. İşin belə təşkili informasiya xidmətinin dolğunluğunu və operativliyini aşağı salır və xeyli baha başa gəlir. Müasir informasiya orqanlarında isə belə eyni tipli problemlərin təşkili başqa xarakterdədir. Belə ki, hazırda qismən respublikamızda da xidmət edən bir neçə ixtisaslaşdırılmış (elm və texnika sahələrinə görə) elmi-texniki informasiya institutu vardır. Onlar əlaqədar sahələr üzrə cari informasiyanın biblioqrafik və referativ məlumatlarını hazırlayı, maqnit lentlərinə yazaraq bir-biri ilə mübadilə edir və həm də digər informasiya orqanlarını (respublika, sahəvi, ərazi və s.) həmin informasiyaları təmin edirlər. Beləliklə, dövlətlərin siyasi quruluşundan, münasibətlərindən asılı olmayaraq hamı üçün əlverişli olan qarşılıqlı əmək bölgüsü şəraitində dünya informasiya məkanı tam əhatə edilir. Maqnit lentlərində verilən cari informasiyaların əlaqədar respublika dövlət kitabxanası tərəfindən alınması və RETK-ın profilinə uyğun olaraq paylanması həm əlaqədar respublika dövlət kitabxanasını, həm də RETK-nı sənədlərin biblioqrafik işlənməsi və informasiya xidməti məqsədilə hazırlanması işlərindən azad edə bilər, işləri əhəmiyyətli dərəcədə operativləşdirər və RETK-da lazımi maliyyə vasitələrinə qənaət edilməsinə imkan verir.

Üçüncü əsas xüsusiyyət ondan ibarətdir ki, informasiya orqanlarında əsasən mütəxəssislərin, mütəxəssislərin və idarələrin peşə informasiya tələbatı ödənilir. Bu məqsədlə biblioqrafik və referativ informasiyalardan və informasiya nəşrlərindən istifadə edilir. TK-da ümumtəhsil, elmi və peşə informasiya tələbatı, sənəd-informasiya əlaqədə ödənilir, nəinki biblioqrafik və referativ informasiyalarla, həm də müxtəlif növ ilkin sənədlərlə xidmət edilir. Buradan da aydın olur ki, RETK-larda informasiya xidməti məzmunu etibarilə kompleks (müəyyən sorğuya dair siyasi, elmi, bədii, estetik, texniki və istehsalat ədəbiyyatı) xarakter daşıyır, nəinki, mütəxəssisləri, həm də bütün mütəxəssis oxucu kateqoriyalarını əhatə edir. Bu səbəblərə görə də RETK-nın informasiya xidməti işlərinin həcmi daha da genişlənir və quruluşu etibarilə mürəkkəbləşir.

Məlumdur ki, informasiya orqanlarında cari və retrospektiv xarakterli sorğular və onların ödənilməsi texnologiyası fərqləndirilir. Sorğulara əsasən verilən retrospektiv informasiyalar (ilkın sənədlərin surətləri) son beş ildən artıq deyil, RETK-da isə cari və retrospektiv informasiya xidməti sənəd informasiya əlaqədə aparılır: çox zaman ilkin sənədlər verilir və onların retrospektiv əhatə həddi qeyri-məhdud olur.

Kitabxanalarda, o cümlədən TK-da kompleks informasiya xidmətinin perspektiv inkişafı respublikaların texniki kitabxanalarının şəbəkə avtomatlaşdırılmış sistemlərinin işlənməsi və qarşılıqlı əlaqələndirilməsi problemləri ilə sıx bağlıdır.

İndi RETK-da mütəxəssislərə informasiya xidmətinin planlaşdırılmasını və müxtəlif xidmət formalarının təcürbi texnologiyasını izah edək.

İnformasiya işi ilə məşğul olan bütün idarələrin, o cümlədən kitabxanaların ilkin və son məqsədi tələbatçılara, mütəxəssis oxuculara daha yaxşı və istiqamətli xidmət göstərməkdən ibarətdir. Bu məqsəd isə ancaq informasiya tələbatını real şəkildə öyrənmək əsasında təmin edilə bilər. İnformasiya tələbatı yalnız xidmət proseslərini optimallaşdırmaq üçün öyrənilir, kitabxana işinin bütün istiqamətləri üçün vacib məlumatların meydana çıxarılmasına imkan verir.

Az təcürbəsi olan bəzi kitabxana işçiləri elə güman edirlər ki, mütəxəssis oxucular, xüsusilə mütəxəssislər hansı sənədləri soruşurlarsa onları verməklə informasiya mütəxəssisin tələbini ödəmiş olurlar. Bu səhif fikirdir, çünki mütəxəssis, mütəxəssis oxucu kitabxanaya müraciət edərkən əksər hallarda öz sorğusunu mövcud kataloqun tematik əhatəsi çərçivəsində, real fondun imkan daxilində məhdudlaşdırır.(5,7).

İnformasiya tələbatı mahiyyəti etibarilə mütəxəssisin müəyyən obyekt, predmet, problem, məsələ və s. haqqında bilikləri arasında dialektik əlaqədədir. Mütəxəssisin konkret fəaliyyəti prosesində qarşılaşdığı elmi və ya istehsalat çətinlikləri, bilmədiyi məsələlər onda peşə informasiya tələbatını yaradır. Bundan başqa, mütəxəssisin şəxsiyyət kimi formalaşmış inkişaf etməsi üçün vacib olan digər informasiya tələbatı (məs: siyasi, estetik, bədii və s.)formaları da vardır. Mütəxəssisin informasiya tələbatının aydın dərk edilmiş, konkretləşdirilmiş hissələri informasiya sorğularında təzahür edir. Buna görə də informasiya tələbatının öyrənilməsinə həmişə kitabxanadan xaric iş kimi baxılmalıdır. Başqa sözlə desək, yalnız mütəxəssis oxucuların deyil, müəyyən kitabxananın xidmət etdiyi ərazidə yaşayan potensial mütəxəssis oxucu qruplarının informasiya tələbatını öyrənmək əsasında kitabxana işini daha optimal təşkil etmək olar. Digər tərəfdən, informasiya tələbatı və informasiya sorğusu məqsədi və məzmunu etibarilə eyni proseslər olmadığından, onların öyrənilməsi nəticələrində eyni ola bilməz. İnformasiya tələbatının öyrənilməsi metodlarına, texnologiyasına və alınan nəticələrin

təhlilinə dair yüzlərlə, minlərlə adda elmi və metodiki ədəbiyyat nəşr olunmuşdur.

Elmi ədəbiyyatda informasiya tələbatının (mütəxəssis oxucu marağının) öyrənilməsinin birbaşa, bilavasitə (müşahidə, müsahibə, iş gününün fotoqrafiyası və s.) və dolayı müstəqil (anketləşdirmə, mütəxəssis oxucu formulyarının təhlili, işçi sənədlərinin öyrənilməsi və təhlili, bibliografik istinadların təhlili və s.) metodları fərqləndirilir. Hər bir göstərilən metodun müsbət və mənfi cəhətləri yox deyildir. Buna görə də çox zaman informasiya tələbatını öyrənərkən bir-birini təshih edən bir neçə metod tətbiq edilir. Lakin hələlik məlum deyildir ki, müəyyən konkret – sosioloji tədqiqat metodu kitabxana işinin hansı sahəsində daha səmərəli istifadə edilə bilər, onun tədqiqindən alınan nəticələr kitabxana-bibliografiya təcrübələrinin hansı istiqamətlərinə və necə tətbiq edilməlidir. Çünki bir sıra hallarda konkret-sosioloji və digər metodları informasiya tələbatını öyrənmək üçün tətbiq edilməsi nəticəsində lazımi elmi-təcrübi tövsiyələr işlənir, lakin həmin tövsiyələrin konkret istiqamətlərində tətbiqedilmə texnologiyası nədənsə unudulur.

Bəzən vərəq, kağız üzərində tövsiyələr real və səmərəli görünür, tətbiq zamanı isə ümidləri doğrultmur, xeyli çətinliklər yaradır.

RETK-da mütəxəssislərin informasiya tələbatını öyrənərkən ilk növbədə aşağıdakılar müəyyən edilməlidir: (3, 20).

1) Mütəxəssis tələbatçıların əsas kateqoriyaları və xüsusi çəkisi, yəni hər bir kateqoriyanın digərlərinə nisbəti;

2) Ərazidə əsas iqtisadi və mədəni profilinə uyğun olaraq ilk növbədə xidmət edilməsi vacib olan tələbatçı kateqoriyaları və onların informasiya xidməti ilə əhatə edilmə səviyyəsi.

Göstərilən birinci məsələyə dair məlumatlar rayon icra hakimiyyətindən, yaxud istehsal sahələrindən alına bilər. Belə məlumatlar hər iki-üç ildən bir təkrarən alınmalıdır. Çünki müstəqil siyasi, mədəni və iqtisadi inkişaf istiqamətləri ilə əlaqədar olaraq ərazidə yeni-yeni sosial, mədəni və təsərrüfat obyektləri, yaranır, mütəxəssislərin xüsusi çəkisi və tərkibi dəyişir və artır. Digər tərəfdən, ictimai-təcrübi fəaliyyətlə əlaqədar olaraq mütəxəssislərin qarşısına yeni problemlər və vəzifələr çıxır və bunlar da konkret informasiya tələbatının məzmununa və istiqamətlərinə təsir göstərir. Bunlardan başqa, mütəxəssislərin yaşları, müəyyən fəaliyyət sahəsində təcrübələri, mövcud informasiyalardan fəal istifadə səviyyəsi informasiya tələbatının məzmununun dəyişməsinə və inkişafına müəyyən təsir göstərir. Bütün bu səbəblərə görə informasiya tələbatının öyrənilməsi müntəzəm və zaman keçdikcə təkrar edilən işlərdir. Yuxarıda göstərilən ikinci məsələyə dair məlumatlar isə kitabxanada tematik tipoloji komplektləşdirmə planı işlənərkən aydın olmalıdır.

Aşağıdakı cədvəldə RETK-in oxucu kontingenti əks olunub

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ümumi oxucular	13.7336	19836	18400	20437	21.528	21.578
Onlardan mutə.oxu.	5513	5426	5530	6038	6098	6203

İnformasiya orqanlarının və bəzi kitabxanaların təcrübələri göstərir ki, in formasiya tələbatın real, təcrübi baxımdan ayrı-ayrı mütəxəssis kateqoriyalarına görə öyrənilməlidir. Çünki bütün mütəxəssis kateqoriyalarının informasiya tələbatının eyni vaxtda öyrənilməsi və informasiya təminatı nisbətən mürəkkəbdir. Digər tərəfdən, müəyyən mütəxəssis kateqoriyalarının informasiya tələbatının öyrənilməsində buraxılan metodiki səhvlər sonrakı qruplar öyrənər, kənardan aradan qaldırıla bilər.

İnformasiya sorğusu kartına əlavə olaraq profil mövzularının siyahısı da mütəxəssislərə verilə bilər. Lakin kartın mütəxəssis tərəfindən sərbəst doldurulması (mövzu siyahısı olmadan) daha əlverişli hesab edilir. Çünki mütəxəssis öz informasiya tələbatını sərbəst və hərtərəfli ifadə etmək imkanına malik olur. Lakin qeyd edilmiş mövzulara uyğun olaraq TK-nın maddi-texniki bazasının formalaşdırılması, informasiya xidmətinin təşkil edilməsi xeyli vaxt və vəsait tələb edir. Mütəxəssisin informasiya sorğusu kartının forması aşağıdakı kimi ola bilər: (3, 22).

Kartın N _____
 Adı və soyadı _____
 Vəzifəsi _____
 İxtisası _____
 İş _____ ünvan _____ və
 telefonu _____
 İş ştatı _____

Sorğunun daxil olduğu tarix	Sorğunun məzmunu	Verilməsi vacib olan sənəd növləri	İnformasiyanın verilmə dövriliyi (həftə, ay və s.)

İnformasiya sorğusu kartlarının miqdarı 500-dən çox olduqca operativ axtarış məqsədilə mexanikləşdirmə vasitələri əsasında mexanikləşdirilmiş axtarış sistemi yaratmaq olar. Digər tərəfdən, istər informasiya sorğularının, axtarışının, istərsə də TK-ın soraq-bibliografıya və xidmət işlərinin mexanikləşdirmə vasitələri əsasında icra edilməsi icbari xarakter daşımır, lakin yeni və daha səmərəli fəaliyyət istiqamətidir.

Təcrübələr göstərir ki, RETK-da mütəxəssislərin informasiya tələbatının öyrənilməsi nəticəsində bir sıra hallarda eyni məzmunlu mövzulara rast gəlmək olur. Məsələn, “Respublikanın müstəqilliyə keçməsi dövründə iqtisadi siyasət”, “Aqrar –sənaye kompleksinin idarə edilməsi”, “İqtisadiyyatda yeni texnika və texnologiyanın tətbiqinin səmərəlilik göstəricilərinin hesablanması “Azərbaycan nefti və dünya bazarı” və s. mövzular eyni zamanda bir neçə mütəxəssis tərəfindən sorğu kimi verilə bilər. Buna görə də “informasiya sorğusu kartlarında” eyni mövzuların müqayisəsi və birləşdirilməsi əsasında “sorgunun tematik kartları” yaradılmalıdır. Onun forması aşağıdakı kimi ola bilər.

Sorgunun tematik kartı N-si _____
Sorgunun məzmunu _____

Sıra N-si	Mütəxəssislərin adı və soyadı	İş yerləri	Abonent N-ləri	Vəzifələri və iş telefonu	Sorgunun TK-ya daxil olduğu tarix	İnformasiyanın verilmə dövrü (həftə, ay, və s.)

RETK-da sorgunun tematik kartının təhlili əsasında TK-nın tematik-tipoloji planlarının təkmilləşdirilməsi və müxtəlif konkret istiqamətli informasiya xidməti metodları tətbiq etmək (xüsusilə tematik bülletenlərin hazırlanması, mütəxəssis günlərinin keçirilməsi, informasiyanın seçilmiş yayılması sisteminin təşkili və s.) mümkündür. İnformasiya tələbatının öyrənilməsi mövcud normativlər əsasında planlaşdırılmalıdır.

İnformasiya tələbatının “mütəxəssisin informasiya sorğusu kartı” əsasında öyrənilməsi yeganə üsul, metod deyildir. Yuxarıda deyildiyi kimi, informasiya tələbatını öyrənmək üçün metodlar çoxdur. Lakin təklif edilən metod konkretidir, göstəriciləri etibarilə yığcamdır və tələbatçıya öz informasiya tələbatını daha geniş planda ifadə etmək üçün sərbəstlik verir. İstənilən metodun tətbiqi zamanı bacardıqca sualların miqdarını azaltmaq və konkret işlərin icrasına xidmət edən məlumatların əldə edilməsinə çalışmaq

lazımdır. İnformasiya tələbatını təcrübə informasiya xidmətinin düzgün təşkili baxımından öyrənmək üçün tələbatçının ünvan xarakteristikası (familyası və initials, iş yeri, telefonu, vəzifəsi) onu maraqlandıran mövzulara vacib sənəd növləri və informasiyanın hansı müddətdən-müddətə verilməsi əsas göstəricilərdir. Digər məlumatlar (məs:tələbatçının yaşı, milliyəti, cinsi və s.) təcrübə informasiya xidməti baxımından o qədər də vacib rol oynamır.

Bir sıra informasiya mərkəzlərində və kitabxanalarda mütəxəssis tələbatçılara fərdi informasiya təminatının ən geniş yayılmış məsələlərindən biri İSY sistemidir. Bu tip sistemlər tələbatçıların sorğularını konkret və operativ formada ödəmək, sorğunun dəyişdirilməsi şəraitində informasiya təminatını inkişaf etdirmək, mütəxəssislərə (abonentlərə) müntəzəm əks əlaqəni təmin etmək kimi vacib xüsusiyyətlərə malikdir. İnformasiyanın seçilmiş yayılması sistemləri əl üzulu və avtomatlaşdırma vasitələrinin tətbiqi əsasında aparılır. Hər iki halda sistemin prinsipial texnologiyası və funksiyaları əsaslı şəkildə fərqlənmir. İnformasiyanın seçilmiş yayılması sisteminin RETK-da tətbiqi əlaqədar ərazi üçün daha profil və miqdarca çox olan abonent qruplarına və ya ərazinin müəssisə və idarələrinə xidmət istiqamətlərində təşkil edilə bilər. Belə ki, informasiyanın seçilmiş yayılması sistemində həm fərdi (ayrı-ayrı şəxslər), həm də kollektiv abonentlərə (mütəxəssislərə), yəni müəssisələrə, idarələrə, şöbə, bölmə və laboratoriyalara, iqtisadiyyata, istehsal briqadalarına informasiya xidməti göstərilə bilər.

Sistemin işlənməsi və tətbiqi üzrə işlərin planlaşdırılması aşağıdakı bəndlərdən ibarət ola bilər.

Planın yarım bölməsi	İcra edilən işlərin qısa məzmunu	Uçot vahidi
1	2	3
İnformasiyanın seçilmiş yayılması Sistemin təşkili və inkişafı	Sistemin abonent quruluşunun müəyyən edilməsi Mütəxəssisin informasiya tələbatının öyrənilməsi Mütəxəssislər üçün vacib olan sənəd növlərinin müəyyən edilməsi Sistemdə sorğuların və sənədlərin təsnifləşdirilməsi üçün təsnifat cədvəlinin seçilməsi Sıqnal informasiyalarının seçilməsi və hazırlanması Sorguların indeksləşdirilməsi sisteminin uçot sənədlərinin işlənməsi	Abonent/grup Abonent Sənəd növü Təsnifatın adı Ad Rubrika forma

Kollektiv abonentlərin informasiya tələbatını ayırmaq üçün aşağıdakı formada sorğu kartı tətbiq etmək olar. (3,12)

Kartın N _____
 İdarənin, müəssisənin adı _____
 Poçt ünvanı _____
 Telefon nömrəsi _____
 Şöbənin (sexin, bölmənin, briqadanın və s.) adı _____

İnformasiyanın alınmasına, paylanmasına və əks əlaqə məlumatlarının TK-ya verilməsinə məsul olan şəxsin adı, soyadı və vəzifəsi _____

Sıra N-si	Mövzunun adı	Verilməsi vacib olan sənəd növləri	İnformasiyanın verilmə dövrüliyi (həftə, ay və rüb)

RETK-da mütəxəssislərə informasiya xidməti ilə əlaqədar fərdi qeyd kartoçkasının və tematik informasiyanın qeyd kartoçkasının yaradılması tövsiyə edilir.

Birinci göstərilən kartoçkada mütəxəssisin nömrəsi, adı, soyadı, vəzifəsi, iş norması, mövzunun adı, informasiyanın verilmə tarixi və verilən sənədlərin miqdarı göstərilir. Tematik informasiya kartoçkasında mövzunun adı, həmin mövzu üzrə informasiya tələb edən abonentlərin miqdarı. UOT və ya KBT indeksi, abonentlərin işlədikləri müəssisələrin, idarələrin adları, ünvanı telefonları və ayrılmış məsul şəxslərin fəamiliaları qeyd edilir.

Buna görə də hər iki tip kartoçkalı abonent kartoçkasında sənəd informasiya halında mühafizə etmək lazımdır.

İnformasiyanın seçilmiş yayılması sistemi abonentlərin əlaqədar kartoçkalı sənəd-informasiya abonent kartoçkalarından götürülür və işlənir. İşləmə nəticəsində informasiyanın seçilmiş yayılması sistemi ayrıca işçi kartoçkası yaradılır.

İşçi kartoçkası üçün fərdi abonentin sorğu kartının nümunəsi aşağıdakı kimi ola bilər:

Abonentin N _____
 Adı və soyadı _____
 İş yeri _____

İş telefonu _____ vəzifəsi _____

Təsnifat indeksi	Mövzuların adları	Soruşulan sənəd növləri	Xidmət dövrüliyi (həftə, ay və rüb)

İşçi kartoçkası kollektiv abonentin sorğu kartı fərdi abonentin sorğu kartından az fərqlənir. Burada da abonentə nömrə verilir, nömrənin xəttədən aşağı hissəsində "kollektiv abonent" sözləri yazılır. Sonra idarənin, müəssisənin adı, sorğu verən bölmənin, şöbənin, sexin və s. adı, idarənin ünvanı və iş telefonu qeyd edilir. Daha sonra informasiyanın sistemindən alınan, paylanan və əks əlaqə ilə sorğuları sistemə qaytarmağı məsul olan şəxsin adı və soyadı göstərilir. Məsul şəxs əlaqədar idarənin, müəssisənin işçiləri içərisindən seçilir, direktorun (rəisin, müdirin və s.) əmri ilə təsdiq edilir. Həm fərdi, həm də kollektiv abonentlərin miqdarı beşdən artıq olduqda mütləq məsul şəxs ayrılmalıdır. İdarə və ya müəssisə həmin şəxsi gördüyü əsas işlərdən qismən azad edə bilər, ona müəyyən qədər maddi yardım və əlavə əmək haqqı verə bilər və s.

Yeni daxil olan ədəbiyyatın mövzu sərgisi RETK-nın təcrübəsində müntəzəm təşkil edildiyindən kitabxana işçilərinə yaxşı məlumdur. Buna görə də mövzu sərgilərinin təşkilini burada izah etməyə ehtiyac yoxdur. Lakin bir cəhəti qeyd etmək lazımdır ki, yeni daxil olmuş ədəbiyyatın tematik sərgisi planda ümumi şəkildə qeyd edilir, rüblük və aylıq planda isə mövzular üzrə konkretləşdirilir. Mövzuların seçilməsində informasiya tələbatının təhlil nəticələri, mütəxəssislərin sorğuları, ərazinin sosial, iqtisadi və mədəni profili və s. cəhətlər nəzərə alınmalıdır. RETK-da mütəxəssislər üçün tematik, sərginin keçirilməsini planlaşdırarkən iki göstərici nəzərə alınır: 1) yeni daxil olmuş ədəbiyyatın ad etibarilə miqdarı; 2) tematik sərginin dövrüliyi (il ərzində). Məsələn, il ərzində 8 dəfə keçirilən və hər dəfə orta hesabla 100-105 adda ədəbiyyatı əhatə edən bir tematik sərginin təşkilinə 4,8 adam/saat. Sərginin illik miqdarı 9-12 olduqda hər sərgiyə 5,5 adam/saat vaxt norması müəyyən edilir. Mütəxəssislərə informasiya xidmətində informasiya bülletenlərinin təşkili səmərəli metoddur.

Yeni daxil olmuş ədəbiyyatın informasiya bülletenlərinin hazırlanması RETK-nın bibliografik informasiya xidməti təcrübələrində xeyli vaxtdır ki, tətbiq edilir. Belə bülletenlər müəyyən dövrdə sənəd-informasiya fonduna daxil olmuş bütün yeni ədəbiyyatın cari çap kataloqu hesab edilir. Mütəxəssislər belə hesab edirlər ki, yeni daxil olmuş ədəbiyyatın informasiya bülleteninin hazırlanması RETK-nın surətçıxarma-çoxaltma bazasının təşkili səviyyəsindən asılıdır. Belə ki, əgər RETK-da belə baza olarsa müəyyən müddətdə sənəd informasiya fonduna daxil olan sənədlərin hamısını bülletenə

daxil etmək olar. RETK-nın mahiyyəti etibarilə bitkin sistem olduqdan, onun xidmət formaları da tam olmalıdır, sistem xarakteri daşmalıdır.

Yeni daxil olmuş ədəbiyyatın informasiya bülleteni quruluşu etibarilə girişdən və sənədlərin sistemli siyahısından ibarətdir. Girişdə bülletenin məqsədi izah edilir, quruluşu açılır, qəbul edilmiş şərti işarələrin və qısaltmaların siyahısı verilir. Bülletenin əsas hissəsində sistemli sənədlər sistemli qaydada verilir. Bülletenin əsas sənədlər hissəsində sistemli qaydada, yəni elm və texnika sahələrinə görə qruplaşdırılır və əlifba sırası ilə düzülür. Hər bir təsvirin sol tərəfindən sənədin şifrəsini və mühafizə yerini (şərti işarələrlə) göstərmək məqsədəuyğundur. Bir sıra hallarda sənədin sərlovhəsi əsasında onun məzmunu ümumi şəkildə təsvir etmək olar. Buna görə də həmin xarakterli sənədlərə qısa annotasiya vermək məqsədəuyğundur. Bülletəndə sənədləri sistemləşdirərkən KBT-nin texniki kitabxanalar üçün işləmiş bircildlik cədvəllərinin rubrika bölgülərindən və digər əlaqədar təsnifat sxemindən istifadə edilə bilər.

Yeni daxil olmuş ədəbiyyatın, informasiya bülletenin dövrürlüyü, TK fonduna sənədlərin komplektləşdirilmə intensivliyindən və dolğunluğundan asılıdır. Sənədlərin operativ təbliğ edilməsi üçün bülletenin ayda bir dəfə buraxılması məqsədəuyğundur. İlin sonunda bülletenin aylıq nömrələri birləşdirilib tam şəkildə baxıla bilər. Belə halda bülletənə köməkçi axtarış aparatı (müəllif göstəricisi: əlifba-predmet göstəricisi və s.) tərtib edilməlidir.

İnformasiya bülletenləri RETK-nın bütün filiallarına və kitabxananın xidmət etdiyi profil müəssisə və idarələrə göndərilir. Bülletenlər ilk növbədə kitabxanası olmayan əlaqədar müəssisə və idarələrə göndərilməlidir.

İnformasiya bülletenlərini hazırlamaq və yaymaq üçün xeyli vaxt və əmək sərf edilir. Buna görə də həmin işləri düzgün planlaşdırmaq lazımdır.

“İnformasiya günləri” mütəxəssislərə informasiya xidmətinin mühüm formalarından biridir. Əksər müəssisə, idarə informasiya şöbələri və bir sıra RETK bu xidmət formalarından geniş istifadə edirlər. Kitabxanaşünaslığa və biblioqrafiyaşünaslığa dair elmi-metodiki və tədris ədəbiyyatında “informasiya günü” texniki biblioqrafik informasiya xidməti forması hesab edilir. Lakin “informasiya gün”lərinin təşkilinin və keçirilməsinin təcrübi texnologiyası deyilən fikrə uyğun deyil. Belə ki, “İnformasiya günləri”ndə mütəxəssis oxucular nəinki müəyyən mövzulara, məsələlərə dair yeni, cari biblioqrafik informasiyalara, həm də yeni ədəbiyyatın əsli ilə bilavasitə tanış olurlar. “İnformasiya günlərinin” əsasını yeni ədəbiyyata açıq baxışlar və referativ icmallar təşkil edir. Sərgi-baxışlar ayrı-ayrı bölmələrdə müxtəlif növ sənədlərin sərgiləri formalarında təşkil edilir. Yeni daxil olmuş ədəbiyyat sərgilərində bütün sahələr və növlər üzrə sənədləri nümayiş etdirmək, müəssisə və idarələrin informasiya xidmətinə bağlı olan mütəxəssislərin həmin sənədlərdən sərbəst istifadəsini və lazım olanlarını seçib sifariş

verməsini təşkil etmək heç də həmişə mümkün olmur. Buna görə də “İnformasiya günü”ləri əsasən elmi-texniki və istehsalat ədəbiyyatı ilə mütəxəssislərin müntəzəm və istiqamətli tanış olmasını nəzərdə tutur. Deyilənlərdən aydın olur ki, “İnformasiya günü” kitabxana informasiya və biblioqrafiya informasiya xidmətinin müəyyən elementlərini özündə birləşdirən kütləvi informasiya xidməti formasıdır.

“İnformasiya günləri” adətən RETK-da ayda bir dəfə təşkil edilir. Keçirmə müddəti 1-3 gündür. Həmin xidmət formalarının təşkili aşağıdakı mərhələlərdən ibarətdir.

- Sənədlərin seçilməsi və sərgi baxış ekspozisiyasını (vitrinlərdə, stentlərdə, stolların üstündə) hazırlanmasını təşkili;
- “İnformasiya günü”nün təşkilinə dair mütəxəssis oxuculara xəbərdarlıq edilməsi;
- “İnformasiya günü”ndə nümayiş etdirilən sərgilərin sahələr, mövzular və s. cəhətdən icmalının verilməsi;
- Yeni biblioqrafik nəşrlərin icmalı;
- Oxucuların sifarişlərinin yoxlanması, onlara kitab verilişinin təşkili.

“Mütəxəssis günü” kompleks informasiya xidməti formasıdır. Onun nisbətən az istifadə edilməsinin bir neçə səbəbi vardır. Əvvəldən, RETK-ın sənəd-informasiya fondları hələlik elmi və istehsalat profilinə dolğun cavab imkanına malik deyil. İkincisi, “Mütəxəssis günü” ancaq əlaqədar sahənin mütəxəssislərin rəhbərliyi altında təşkil edilə bilər. Belə ki, “mütəxəssis günü”ndə yalnız əlaqədar sahə üzrə cari və referativ ədəbiyyatın icmalı verilmir, həm də problemin müasir vəziyyətinə və inkişafına dair müzakirələr təşkil edilir.

“Mütəxəssis günü” kitab sərgisi, tematik oxucu konfransı və biblioqrafik icmal kimi xidmət normalarının əsas elementlərini özündə birləşdirir. Adətən, bu tədbiri kitabxana işçisi və əlaqədar sahənin yüksək ixtisaslı mütəxəssisi birlikdə təşkil edirlər. “Mütəxəssis günü” müəyyən sahəvi, kompleks sahəvi və sahələrarası problemə dair cari və retrospektiv ədəbiyyatın, elmi və texniki nailiyyətləri tətbiq etmək məqsədilə təşkil edilir.

Tədqiqat işində deyilən məsələlər aydın göstərir ki, RETK-da informasiya işi yalnız mütəxəssislərə xidmətlə deyil, kitabxana-biblioqrafiya texnologiyasını bütün mərhələləri ilə bağlıdır. Burada informasiya işinin təşkili metodları RETK-nın konkret vəzifələri və funksiyaları ilə üzvi şəkildə əlaqələndirilir.

RETK-nın informasiya fəaliyyətinin perspektiv inkişafı onların texniki təminatının genişləndirilməsi, xüsusi kitabxanaçı-informasiya kadrların hazırlanması və informasiya işinin dolğun işlənilməsi ilə əlaqədardır. Vacib perspektiv vəzifələrdən biri də RETK-nın informasiya orqanları ilə əlaqələrinin təşkilinə dair elmi-metodiki sənədlərin işlənilməsi

hazırlanmasıdır. Bütün bu vəzifələrin həlli texniki kitabxanaların elmi informasiya idarələri kimi daha intensiv inkişafına əhəmiyyətli təsir edə bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Xələfov A.A. *Respublika Elmi-texniki kitabxanası*. - B., 2001.- 37 s.
2. Xələfov.AA *Kitabxanaşünaslığa giriş*. -B.,2003.- 348 s
3. Кагомков Д. *Некоторые проблемы информационно библиографического обслуживания специалистов*. Биб .1985.-с.3-12
4. Məmmədov M.Ə. *Respublika Elmi-texniki kitabxanalarında mütəxəssislərə kitabxana informasiya xidmətinin təşkili// Kitabxanaşünaslıq və informasiya* .-B., 2012.-N2(8).364-67
5. Rüstəmov Z.M *Bölgə mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemində sadə və təbii mexanizmi*. - B.,1993.- 136 s.
6. *Respublika Elmi-texniki kitabxanası. Buklet (RETK-nin 70 illiyinə həsr edilib)*. -B;2000.- 16s.
7. *Respublika Elmi-texniki kitabxanasının 2015-2010-cu il hesabatları*.

ОРГАНИЗАЦИЯ БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБСЛУЖЕВАНИЕ СПЕЦИАЛИСТАМ В РЕСПУБЛИКАНСКОМ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОМ БИБЛИОТЕКЕ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТЫ дос. М.МАМЕДОВ РЕЗЮМЕ

Статья рассматривает проблему обслуживания специалистов в Республиканском Научно-Техническом библиотеке в современном этапе. Изучаются новые инновации в сфере обслуживания и раскрывает возможности «день специалиста», «день информации» в новой презентации.

Ключевые слова: *Республиканская Научно-Техническая библиотека, Научно-Техническая библиотека и современная информационная общества, день специалиста, день информации.*